

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора медичних наук,
доцента кафедри хірургічної та пропедевтичної стоматології
Запорізького державного медичного університету МОЗ України

Варжепетяна Сурена Діасовича

на дисертаційну роботу **Волошана Олександра Олександровича на тему**
«Індивідуалізація методів діагностики та лікування пацієнтів з одонтогенними
верхньощелепними синуситами»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
в галузі знань 22 – Охорона здоров'я за спеціальністю 221 – Стоматологія до
спеціалізованої вченої ради ДФ 64.600.016

Харківського національного медичного університету МОЗ України

Актуальність теми дисертації.

Дисертаційна робота Волошана Олександра Олександровича, представлена до офіційного захисту, присвячена вирішенню актуального завдання хірургічної стоматології – підвищенню ефективності діагностики, лікування та профілактики розвитку ускладнень у пацієнтів з різноманітними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу шляхом прогнозування перебігу ускладнень на підставі розробленої нової авторської комп'ютерної програми.

Діагностика і прогнозування – наріжні камені сучасної медицини і стоматології, зокрема, які орієнтують процес ефективного лікування та попередження можливих ускладнень. Первинні методи діагностичного дослідження формують гіпотези вірогідності, які відхиляються чи підтверджуються у ході подальшого аналізу. Оптимізація цього процесу є актуальною проблемою як теоретичної, так і практичної медицини. У цьому сенсі метод медичного прогнозування, який базується на математичних розрахунках, математичних моделях та інформаційних технологіях є наразі перспективним напрямком сучасних медичних науково-практичних розробок. Нагальним у сучасному контексті є також активізація міжгалузевих,

міждисциплінарних досліджень, які поглиблюють і удосконалюють знання про об'єкт дослідження та визначають шляхи подальших наукових перспектив.

Запальні процеси верхньощелепних синусів є найбільш частою патологією навколоносових пазух, а їх стоматогенні форми складають значну вагу запальних захворювань щелепно-лицевої ділянки. В продовж останніх років все більш клініцистів звертають увагу на необхідність удосконалення методів діагностики, лікування та профілактики цієї хвороби. Для вирішення цієї проблеми постійно проводяться дослідження у різноманітних напрямках. Не зважаючи на постійну модернізацію та раціоналізацію методів діагностики та лікування верхньощелепних синуситів шляхом вирішення окремих завдань, частка випадків невдалого лікування в вигляді ускладнень перебігу основного захворювання, рецидиву або розвідку інших негативних наслідків, залишається на досить високим рівні та іноді досягає 10-12 %.

Одним зі шляхів забезпечення якісного лікування верхньощелепних синуситів є правильний вибір обсягу оперативного втручання. Надмірна хірургічна травма, неадекватна масштабам патологічних змін у синусі, може викликати порушення місцевого гомеостазу і привести до розвитку різних патологічних станів як відповідь на втручання. З іншого боку, необґрунтовано щадний підхід, не забезпечивши радикальності в лікуванні, лежить в основі розвитку рецидиву.

Диференціація розмаїття причин розвитку і клінічних прояв цієї патології та ведення хворих з одонтогенними та іншими стоматогенними формами верхньощелепного синуситу вимагають від лікаря великого досвіду, аналітичних здібностей і часу. Тому завдання спрощення та раціоналізації процесу обробки інформації з метою вибору оптимальної тактики лікування верхньощелепних синуситів сьогодні дуже актуально. Для працівників сучасної медицини процес прийому і обробки інформації у цифровому форматі за допомогою різних сучасних пристроїв та програм є більш легким і доступним. Тому неконкурентне місце у вирішенні клінічних завдань придбають методи з використанням цифрових технологій і комп'ютерних програм. Проте, ці питання потребують більшого висвітлення і опрацювання у вітчизняній

медицині, що підтверджує і аргументує своєчасність дисертаційної роботи Волошана Олександра Олександровича, як в аспекті загальних теоретичних проблем медичного планування, так і в практичній царині прогнозування розвитку ускладнень одонтогенного верхньощелепного синуситу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація є фрагментом науково-дослідної роботи (№ державної реєстрації 0116U004975) Харківського національного медичного університету МОЗ України «Характер, структура та лікування основних стоматологічних захворювань». Термін виконання: 2016-2018 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Дисертаційна робота Волошана О.О. є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на сучасному методологічному рівні та достатньому клінічному матеріалі. Обґрунтованість наукових положень і висновків обумовлено значною кількістю вивчених наукових джерел, критичною їх оцінкою та інтерпретацією, правильною методологічною побудовою та оформленням роботи. Основні наукові положення дисертації випливають з результатів власних досліджень здобувача. Достовірність ряду положень і висновків базується на достатньому об'ємі клінічних, рентгенографічних та статистичних методів дослідження. Детальний аналіз засвідчив їх повну відповідність мети та завданням, інформативність, доступність та обґрунтованість використання у роботі. Ймовірність отриманих у дослідженні результатів доведена їх статистичним опрацюванням. Виконаний обсяг роботи дозволяє автору запропонувати для впровадження в практичну медицину конкретні рекомендації.

Метою даного дослідження було підвищення ефективності діагностики, профілактики розвитку ускладнень та лікування пацієнтів з різноманітними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу на підставі комп'ютерної програми, прогнозування перебігу захворювання.

Для реалізації поставленої мети необхідним було виконання 5 завдань, сформованих чітко і конкретно.

Використані методики діагностики, лікування і обробки отриманих результатів співвідносяться з поставленим завданням дисертаційної роботи. Обсяг клінічних досліджень є цілком достатнім, та дозволяє отримати достовірні результати. Наукові положення, висновки і практичні рекомендації сформовані в дисертації на підставі аналізу проведених досліджень, виконаних на належному науково-методичному рівні, логічно обґрунтовані, об'єктивні і виходять з матеріалів дисертаційної роботи.

Об'єктом дослідження є різноманітні форми одонтогенного верхньощелепного синуситу.

Предмет дослідження становлять результати проспективного прогнозування течії та лікування пацієнтів з різноманітними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу на підставі використання запропонованого лікувально-діагностичного алгоритму.

Наукова новизна дослідження.

Уточнено наукові дані щодо етіопатогенезу захворювання, відповідно до клінічних проявів, виділені основні та другорядні інформативні, діагностичні критерії до кожної з форм одонтогенного верхньощелепного синуситу.

Удосконалено, розроблено та науково обґрунтовані індивідуальні діагностично-лікувальні підходи щодо вибору тактики та методики лікування пацієнтів хворих на різноманітні форми одонтогенного верхньощелепного синуситу шляхом створення комп'ютерної програми, медичної експертної системи перебігу, лікування та профілактики ускладнень даної патології.

Проведений аналіз результатів лікування пацієнтів, шляхом співставлення ретроспективних та даних запропонованої програми та її використанням у проспективному дослідженні, науково підтвердив ефективність запропонованих діагностичних протоколів.

Практичне значення отриманих результатів.

На підставі клінічних та лабораторних досліджень науково обґрунтовано і запропоновано спосіб оптимізації діагностики та протоколів індивідуального комплексного лікувального процесу за умов різноманітних форм одонтогенного верхньощелепного синуситу, який дозволяє з великою вірогідністю встановити

вірний клінічний діагноз, спланувати тактику лікування, визначити групи ризику у передопераційному періоді та за необхідністю провести корекцію поточного лікування. Даний спосіб сприяє зниженню ризику потенційних ускладнень, зменшує травматичність оперативного втручання, скорочує термін післяопераційного реабілітаційного періоду.

Отримані результати досліджень впроваджені в практику лікування пацієнтів у відділенні хірургії голови та шиї комунального некомерційного підприємства Харківської обласної ради «Обласна клінічна лікарня», Університетському стоматологічному центрі ХНМУ МОЗ України, у відділенні щелепно-лицевої хірургії комунального підприємства «Полтавська обласна клінічна лікарня ім. М.В. Скліфосовського Полтавської Обласної Ради», у відділенні щелепно-лицевої хірургії та ЛОР комунального некомерційного підприємства «Міська лікарня екстреної та швидкої медичної допомоги» Запорізької Міської Ради. Результати наукової роботи впроваджені в навчальний процес на кафедрі хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії ХНМУ МОЗ України, кафедрі біомедичної інженерії Харківського національного університету радіоелектроніки.

Повнота викладу результатів дисертації у наукових фахових виданнях.

Викладені у дисертації положення апробовані та оприлюднені належним чином. Результати дослідження викладено у 22 наукових працях, з яких 4 статті, 2 з них у фахових наукових виданнях, рекомендованих МОН України, 1 стаття в міжнародному журналі, включеному до реєстру Scopus, 1 стаття включена до реєстру Web of Science Core Collection, отримано 1 патент України на корисну модель, 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, 14 тез доповідей опублікованих в матеріалах конференцій різного рівня.

Оцінка змісту роботи, зауваження щодо змісту та оформлення.

Дисертація Волошана О.О. викладена на 230 сторінках комп'ютерного тексту (152 сторінки основного тексту), складається з вступу, огляду літератури, опису матеріалів та методів дослідження, 4 розділів власних досліджень, висновків, практичних рекомендацій та переліку 226 джерел

бібліографічних посилань (з них англомовних – 148). Робота оформлена згідно з чинними вимогами, написана у традиційному стилі, достатньо ілюстрована: містить 59 рисунків та 16 таблиць.

В анотаціях на державній та англійській мовах представлені основні результати дослідження з зазначенням наукової новизни та практичного значення роботи. Наприкінці анотації наведено перелік 22 публікацій здобувача за темою дисертації.

Вступ дисертаційної роботи викладений на 8 сторінках та містить усі необхідні підрозділи, зокрема відображено актуальність наукової проблеми, обраної для дослідження, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено предмет та об'єкт дослідження, обґрунтовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

Розділ 1 (Сучасний стан у діагностиці та лікуванні пацієнтів з одонтогенними верхньощелепними синуситами (огляд літератури)) структуровано на 5 підрозділів, викладені на 25 сторінках друкованого тексту. Розділ присвячено висвітленню низки теоретичних питань у контексті досліджуваного матеріалу. Спираючись на чисельні дослідження авторитетних вітчизняних та світових науковців, дисертант реферує інформацію щодо сучасного уявлення проблематики одонтогенного верхньощелепного синуситу, зокрема, наголошується на поширеності патологічного процесу серед пацієнтів, навіть, за умов ґрунтовного вивчення особливостей етіопатогенезу захворювання, розмаїття діагностичних засобів та лікувального потенціалу, та можливості комп'ютерного прогнозування перебігу та результатів лікування пацієнтів на основні стоматологічні захворювання. Слушно зауважити, що вказаний дослідницький напрямок не можна вважати вичерпним. Написання розділу характеризується чіткістю структурування, послідовністю та логічністю викладу матеріалу.

Серед зауважень до Розділу 1 зазначимо, що при аналізі вітчизняних і зарубіжних наукових здобутків за вказаною тематикою дисертанта в окремих випадках детально висвітлює питання, які опосередковано стосуються поставленої проблеми, і, таким чином, не розглядаються у власних наукових

дослідженнях здобувача, хоча вони видаються цікавими і вартими уваги, можливо, у подальших дослідженнях.

Розділ 2 (Об'єкти та методи дослідження), викладений на 22 сторінках друкованого тексту, надає детальний опис використаних у дисертаційному дослідженні методів діагностики різних форм одонтогенного верхньощелепного синуситу: методу математичних розрахунків створеною комп'ютерною програмою (МЕС), клінічного обстеження, комплексного променевого дослідження, мікробіологічного дослідження слизової оболонки порожнини носу, проведеного лікування. Особлива увага у Розділі приділяється характеристиці технічної складової виконання кожної з описаних методів. Особливості розподілу пацієнтів на групи дослідження зображено у таблицях. Представлена індивідуальна медична картка пацієнта хворого на одонтогенний верхньощелепний синусит. У позитивному руслі звертає на себе увагу поділ і достатня деталізація оперативних втручань на верхньощелепному синусі.

Зауваження до Розділу 2. Поряд з детальною репрезентацією спеціальних медичних методів лікування, можна запропонувати більш розгорнутий виклад особливостей статистичного аналізу та математичного моделювання, на яких базується запропонована здобувачем методика прогнозування розвитку ускладнень при верхньощелепному синуситі.

Розділ 3 (Зміст та методика застосування авторської комп'ютерної програми «Easy-Sinus» у прогнозуванні перебігу та лікуванні пацієнтів з одонтогенним верхньощелепним синуситом» викладена на 16 сторінках друкованого тексту. Детально приводиться аналіз авторської комп'ютерної програми прогнозування (медична експертна система) перебігу та лікування різноманітних форм одонтогенного верхньощелепного синуситу «Easy-Sinus». Автором запропоновано класифікацію критеріїв одонтогенного верхньощелепного синусита.

Матеріал розділу доповнено таблицями, фотографіями рентгенологічних знімків, прикладами клінічних випадків.

Зауваження до Розділу 3. Ступінь обґрунтованості і достовірності класифікації забезпечується експертною оцінкою. В даний час в експертних

оцінках є сформованим науковим методом аналізу складних неформалізованих проблем. Одним з важливих етапів аналізу є оцінка характеристик групи експертів: розрахований рівень компетентності кожного експерта на основі 5 індивідуальних характеристик експертів, але не перевірена ступінь узгодженості їх оцінок. Визначення узгодженості оцінок експертів необхідно для підтвердження правильності гіпотези про те, що експерти є досить компетентні. Також аналіз значень міри узгодженості сприяє складанню правильної уяви про загальний рівень знань експертів по розв'язуваній проблемі і виявлення, бо виключення «угруповань» експертів, обумовлених відмінністю поглядів, концепцій, існуванням наукових шкіл, характером професійної діяльності тощо Узгодженість думки експертів можна оцінювати за величиною коефіцієнта конкордації.

Розділ 4 (Ретроспективний аналіз результатів лікування пацієнтів з різноманітними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу), викладений на 23 сторінках. Розділ присвячено детальному аналізу даних історій хвороби пацієнтів, які знаходились на стаціонарному лікуванні з різними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу в клініці, де проводилися дослідження. Данні розділу представлені на основі результатів ретроспективного дослідження. Систематизація отриманих даних дозволили автору створити бази діагностичних критеріїв пацієнтів хворих на ОВС, встановити кількість негативних наслідків перебігу хвороби та провести порівняний аналіз частоти розходження тактики лікування, що пропонує програма МЕС «Easy-Sinus» з тактикою, що були обрані у ретроспективі. Розділ насичений цікавими таблицями.

Зауваження до Розділу 4. На початку викладу матеріалу дисертант описує групи дослідження пацієнтів та оперативних втручань, які вже було представлено у Розділі 2, що призводить до повтору інформації, яка могла б бути сформульована більш лаконічно.

Розділ 5 (Співставлення результатів лікування пацієнтів ретроспективної групи з різноманітними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу з використанням запропонованого діагностично-

лікувального алгоритму) Розділ містить розгорнутий опис розрахунку бажаних показників захворювання шляхом їх співставлення встановлення питомої ваги суб'єктивних, об'єктивних, інтроскопічних даних при кожній формі ОВС та етіологічного фактору, що його визвали. У даному розділі доведена інформативність певних діагностичних критеріїв, що важливо для встановлення коректного клінічного діагнозу і вибору варіанту комплексного лікування. У даному розділі обґрунтовано припущення, що виникнення ускладнень, які становили у ретроспективній групі дослідження 9,2%, можуть бути скорочені завдяки застосуванню розробленого лікувально-діагностичного методу на базі МЕС, що в свою чергу створює перспективу наступних етапів дослідження, а саме апробацію МЕС до клінічної практики у тематичній, проспективній групі пацієнтів.

Зауваження до Розділу 5. Матеріали розділу викладено всебічно і досить ґрунтовно. Отримані дані підлягали ретельній статистичній обробці, тому їх достовірність не викликає сумніву. Суттєвих зауважень немає.

Розділ 6 (Результати застосування авторської комп'ютерної програми прогнозування «Easy-Sinus» у пацієнтів з одонтогенними верхньощелепними синуситами на підставі проспективного аналізу) викладений на 41 сторінках друкованого тексту. Приведені результати дослідження ефективності практичного застосування розрахунків МЕС в лікуванні проспективної групи пацієнтів, що дозволило зменшити частку негативних наслідків лікування різних форм одонтогенного верхньощелепного синуситу до 2,6 %.

Зауваження до Розділу 6. Представлений механізм попередження розвитку негативних наслідків лікування одонтогенних верхньощелепних синуситів за допомогою інформаційних технологій заслуговує на подальшу увагу дослідників. У зв'язку з цим доцільно було б розширити описову базу функціонування програми, зосередившись на можливих похибках і прогалинах.

Під час розгляду дисертаційного дослідження виникли наступні питання для дискусії:

1. У групі хворих «В» (розділ 2) - пацієнти з гнійними формами гострого ОВС Ви проводили двоетапну хірургічну методику лікування: 1 етап – проведення

цистотомії з видаленням причинного зубу/зубів, катетеризацію верхньощелепного синусу через перфораційний отвір / або трапецевідний розтин. В подальшому проводили промивання верхньощелепного синусу розчинами антисептиків до отримання чистих промивних вод протягом 3–6 днів. 2 етап – проведення радикальної цистоназогайморотомії з пластичним закриттям дефекту місцевими тканинами. Питання у наступному: який середній показник ліжка-дня при лікуванні різних форм одонтогенних верхньощелепних синуситів ; чи проводився перший етап лікування амбулаторно, якщо так у якій з досліджуваних груп ?

2. Яка була тактика лікування у випадках перфорації або нориць верхньощелепного синуса при тотальній облітерації поліпами синуса при загострених формах з катарально - поліпозними проявами ОВС ?

3. У розділі 2 приведена медикаментозна терапія при катаральних формах ОВС, що включає в себе антибактеріальну терапію, іноді з двома препаратами, інфузійну терапію, призначення диуретиків та анальгетиків. В чому полягає необхідність у проведенні настільки інтенсивної терапії пацієнтам при захворюванні без ознак гнійного запалення та щадного оперативного втручання?

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Волошана Олександра Олександровича на тему «Індивідуалізація методів діагностики та лікування пацієнтів з одонтогенними верхньощелепними синуситами», що представлена на здобуття наукового ступеня доктор філософії в галузі знань 22 – Охорона здоров'я за спеціальністю 221 – Стоматологія, є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому вирішено важливе наукове завдання сучасної хірургічної стоматології – підвищення ефективності діагностики, профілактики розвитку ускладнень та лікування пацієнтів з різноманітними формами одонтогенного верхньощелепного синуситу.

Дослідження виконано на належному теоретичному рівні, має значну наукову і практичну цінність, створює умови для подальшого поглибленого вивчення математичного моделювання механізмів діагностики і лікування запальних процесів щелепно-лищевої ділянки. Кожна зі складових частин роботи реалізує певну чітко окреслену проблему у контексті загального досліджуваного поля, містить детальний аналіз вивчення означеної проблеми із залученням актуальної вітчизняної та світової наукової думки, аргументоване осмислення суті досліджуваних явищ.

Тексту рукопису притаманні чіткість структурування, цілісність, послідовність і логічність викладу матеріалу.

За своєю актуальністю, обсягом проведеного дослідження, глибиною аналізу, новизною отриманих результатів, обґрунтованістю та достовірністю висновків і практичним значенням дисертаційне дослідження Волошана Олександра Олександровича на тему «Індивідуалізація методів діагностики та лікування пацієнтів з одонтогенними верхньощелепними синуситами» відповідає вимогам п.10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 979 від 21.10.2020), що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 – Охорона здоров'я за спеціальністю 221 – Стоматологія, а здобувач заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD).

Офіційний опонент:

доктор медичних наук,
доцент кафедри хірургічної та
пропедевтичної стоматології
Запорізького державного медичного
університету МОЗ України

Варжапетян С. Д.